

УДК 502.2(595.764.1)

**ЧЕРВОНОКНИЖНІ ВИДИ РОДИНИ SCARABAEIDAE У
ФАУНИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Харишин І. М., Голіней Г. М.

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

E-mail: halyna.holiney@gmail.com

Тваринний світ України нараховує близько 45 тис. видів, серед яких чимало рідкісних, реліктових або ендемічних. На жаль, зростаючий антропогенний тиск продовжує негативно впливати на тваринний світ, і все більша кількість видів потребує охорони та відновлення.

Одним із заходів збереження цієї різноманітності тваринного і рослинного світу є ведення Червоної книги України, куди заносяться види, що внаслідок різних причин опинилися під загрозою зникнення.

Перше одностомне видання Червоної книги України було видано у 1980 р. і до нього було включено 85 видів тварин та 151 вид судинних рослин.

Друге видання Червоної книги України було підготовлено у двох томах. Перший том – «Тваринний світ» – був надрукований у 1994 р. і налічує 382 види. Другий том – «Рослинний світ» – вийшов у 1996 р. і налічує 541 вид.

Третє видання Червоної книги України (2009) є результатом роботи великого колективу авторів з різних наукових та природоохоронних установ усієї України.

Оновлене видання Червоної книги України, згідно зі статтею 12 Закону, видається один раз на десять років. Про кожний вид тварин вона має містити відомості щодо їх сучасного поширення та чисельності і причини їх зміни, місць перебування, житих та необхідних заходів з охорони.

У 2018 році було ініційовано видання збірки «Матеріали до 4-го видання «Червоної книги України», метою якої є оприлюднення даних щодо знахідок у 2009–2017 роках видів, занесених до Червоної книги України, а також обґрунтування для внесення нових видів, або виведення їх з ЧКУ. Були видані 2

томи, присвячені тваринному світу [2].

До третього видання Червоної книги України занесено 542 види тварин: гідроїдні поліпи (2 види), круглі (2) та кільчасті (9) черви, ракоподібні (31), павукоподібні (2) та багатоніжки (3), ногохвістки (2), комахи (226), молюски (20), круглороті (2) та риби (69), земноводні (8), плазуни (11), птахи (87), ссавці (68).

В Тернопільській області виявлено 37 червонокнижних комах рядів: Odonata, Diptera, Lepidoptera, Hymenoptera, Coleoptera.

З ряду Твердокрили (Coleoptera) в Тернопільській області виявлені: большелязм однорогий – *Bolbelasmus unicornis* (Scrank, 1789), вусач великий дубовий – *Cerambyx cergo* (Linnaeus, 1758), вусач земляний хрестоносець (коренеїд хрестоносець) – *Dorcadion equestre* (Laxmann, 1770), вусач мускусний – *Aromia moschata* (Linnaeus, 1758), вусач-червонокрил Келлера – *Purpuricenus kaehleri* (Linnaeus, 1758), жук-олень, рогач звичайний – *Lucanus cervus cervus* (Linnaeus, 1758), жук-самітник – *Osmoderma barnabita* (Motschulsky, 1845), турун Ештрайхера – *Carabus (Trachycarabus) estreicheri* (Fischer von Waldheim, 1822) [1].

З даного списку до родини Scarabaeidae відноситься жук-самітник, який поодинокими особинами зустрічається на території Тернопільської області.

Загалом з родини Scarabaeidae до Червоної книги України віднесені наступні види.

Скарабей священний (*Scarabaeus sacer* Linnaeus, 1758). Природоохоронний статус – зникаючий [3].

Раніше вид зустрічався на крайньому півдні степової України (Асканія-Нова) та Криму. За останні 50 років в Україні не знайдено жодного екземпляра цього виду; всі знахідки відносяться до іншого більш пластичного виду *S. typhon* Fischer-Waldheim, 1823. Розміри 11–41 мм. Тіло широке, овальне, слабко випукле; наличник з 4 сильними зубцями по зовнішньому краю. Заселяє степові біотопи з різними типами ґрунтів, піщані ділянки річкових долин і морського узбережжя.

Харчується гноєм овець та великої рогатої худоби. Робить з гною великі кулі, котрі іноді відкочує на велику відстань від місця виготовлення. Потім закопує кулю в ґрунт на невелику

глибину (від 7 до 40 см), де з'їдає, або виготовляє з неї своєрідну «грушу», у вузькій частині якої відкладає яйце.

Личинка з'їдає заготовлені для неї запаси та заляльковується в залишках «груші», де і зимує молодий жук після виходу з лялечки. В посушливі весни жуки масово гинуть, оскільки не в змозі покинути місця заляльковування.

Зменшення чисельності виду пов'язане зі зміною землекористування в природних місцях його перебування. Перероблює гній великої рогатої худоби та коней, тому сприяє збагаченню ґрунтів біодобривами та мінералами.

Бронзівка особлива (*Protaetia (Cetonischema) speciosa speciosa* Adams, 1817). Природоохоронний статус – вразливий [3].

В Україні зустрічається дуже рідко, поодинокими особинами.

Місцями цього виду є старі широколистяні ліси як на рівнинах, так і в горах, але на великі висоти не піднімається. Літає вдень в сонячну та ясну погоду. Живиться соком, що витікає з пошкоджених дерев, інколи прилітає на квіти. Фітофаг. Жук відкладає яйця в порохняву деревину пнів та дупел дерев листяних порід. Личинки розвиваються в гнилій деревині, де і заляльковуються.

Розміри 24–30 мм. Забарвлення здебільшого зелене, золотисто-зелене або червонувате з жирним іризуючим, немов скляним, блиском. Елітри майже рівномірно опуклі, гладенькі, без білих плям.

Зменшення кількості жука пов'язане насамперед з сучасною методикою лісогосподарювання, за якою багато дерев не доживають свого природного віку і переробляються на сировину. Цей вид успішно розмножується та розвиваються у неволі.

Жук-самітник (*Osmoderma barnabita* Motschulsky, 1845). Природоохоронний статус – вразливий [3].

Рідкісний вид, зустрічається поодинокими особинами. Тримається здебільшого дуплистих дерев, переважно в нижніх ярусах лісів. Вдень ховається по гнилих дуплах яблунь, груш, дубів, найчастіше осокорів. Літають надвечір та вночі, інколи прилітають на світло. Комахи активні в серпні-вересні. Фітофаг, живиться соком, який витікає з дерев. Личинки розвиваються за

рахунок гнилої деревини листяних порід. Генерація виду в Україні – не менше 2–3 р.

Тіло велике, масивне, 22–35 мм. Забарвлення чорно-рудувате, блискуче, з бронзовим або зеленуватим відблиском. Передньоспинка в самців з глибокою, а в самок з плоскою повздожньою борозенкою і двома дрібними горбиками перед серединою.

Зникає внаслідок санітарних вирубок лісу, застосування пестицидів у лісових масивах. Внесений до Червоних Книг багатьох країн Європи.

Список літератури

1. В. В. Мартынов. Контрольный список пластинчатоусых жуков (Coleoptera: Scarabaeoidea) фауны Украины. *Известия Харьковского энтомологического общества*. 2012. Т. 20, Вып. 2. С. 11–44.
2. Матеріали до 4-го видання Червоної книги України. Тваринний світ. (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». Вип. 7, Т. 3.). Київ, 2019. 416 с.
3. Червона книга України: Тваринний світ. К. : Глобалконсалт, 2009. 600 с.

УДК 577.115 : 597.5

ЛІПІДНИЙ СКЛАД М'ЯЗОВОЇ ТКАНИНИ РИБ ІЗ РІЧОК СЕРЕТ, СТРИПА ТА ЗОЛОТА ЛИПА

Хоменчук В.О., Ляврін Б.З., Вовчек Н.О, Курант В.З.

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

E-mail: khomenchuk@tnpu.edu.ua

В Україні малі річки формують понад 90 % водних ресурсів країни [3]. Разом з тим вони є надзвичайно чутливими до антропогенного впливу. Особливо гострою є проблема забруднення малих річок. У воду та донні відклади потрапляють велика кількість органічних речовин, сполук фосфору та азоту, пестицидів, важких металів, детергентів, хлоридів, сульфатів